

Vizeli Behiştî ve Bursa Şehrengizi*

Behiştî of Vize and The Shahrangiz of Bursa

Fatih Tıgılı¹

*Bu makale; 2020 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç danışmanlığında hazırlanan "Türk Edebiyatında Şehrengizler" başlıklı doktora tezinden hareketle üretilmiştir.

¹Öğr. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: F.T. 0000-0002-6763-1582

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fatih Tıgılı,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balabanağa Mahallesi Ordu Cad. No:6, 34134 Fatih, İstanbul, Türkiye
E-mail: ftigli@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 04.01.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested: 14.01.2021

Son Revizyon/Last Revision Received: 27.01.2021

Kabul/Accepted: 31.01.2021

Atıf/Citation:

Tıgılı, F. (2021). Vizeli Behiştî ve Bursa Şehrengizi. *TUDED*, 61(1), 319-338.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2021-853240>

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında belirli bir şehir bağlamında olmak üzere şehrin tanınmış, ileri gelen veya meşhur kişilerini, *güzellerini*, ele alan şehrengiz türünde eser veren şairlerden biri de XVI. yüzyıl şairlerinden Vizeli Behiştî'dir. Aynı mahlaslı diğer şairlerden ayrılması için *Vizeli*, *Vaiz*, *Sânî* lakapları ile anılan Behiştî'nin bu eseri, Ankara Millî Kütüphane'de Mil Yz A 827 numarada kayıtlı varakları dağınık bir mecmuada Mesihî'nin ve Kerimî'nin şehrengizleri ile karışmış bir vaziyette yer almaktadır. Metne karşın Mesihî'nin ve Kerimî'nin Edirne şehrengizlerinde yer alan isimlerin çıkarılmasıyla geri kalan beyitler, *Bursa Şehrengizi* olarak değerlendirilmiş, Latin harflerine aktarılmış ve incelenmiştir. Kaynaklarda hayatının doğduğu *Vize*, eğitimi tamamladığı *İstanbul* ve vazifede bulunduğu *Çorlu* olmak üzere üç değişik yerde geçtiği belirtilen Behiştî, muhtemelen hayatının bir döneminde de Bursa'ya gitmiştir. Şehrengizde yer alan ibarelerden bir müddet Bursa'da gurbet hayatı yaşadığı anlaşılmaktadır. Baş tarafında az da olsa bir eksiklik olduğunu düşündüğümüz şehrengiz, 108 beyitlik mesnevi ve sonda yer alan 5 beyitlik bir gazel olmak üzere toplam 113 beyitten oluşmaktadır. 21 güzel üçer beyit ile zikredilmiştir. Şehrengizlerde genellikle tercih edilen aruzun hezec bahrinin *mefâilün/mefâilün/feülün* kalıbıyla yazılmıştır. Eser, Kanunî Sultan Süleyman'ın ismi açıkça belirtilmeyen sadrazamlarından birine sunulmak üzere kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Vizeli Behiştî, Bursa, şehrengiz, mesnevi

ABSTRACT

Behiştî of Vize was a sixteenth-century poet who wrote in the shahrangiz genre, which featured well-known, prominent, or famous people and beauties in the context of a particular city in classical Turkish literature. The shahrangiz of Behiştî, known by the pseudonyms *Vizeli*, *Vaiz*, and *Sânî*, to avoid confusion with other poets bearing the same pseudonym, intertwines with the shahrangiz of the Mesihî and the Kerimî. It is part of a poem collection manuscript with scattered pages, registered as Mil Yz A 827 in Ankara National Library catalog. According to historical records, Behiştî was born in Vize, studied in İstanbul, was assigned to Çorlu, and later went to Bursa, as perceived by the statements in his shahrangiz. Shahrangiz, believed to be missing a section at the beginning, consists of a total of 113 couplets, including a 108-couplet mathnawi and a 5-couplet ghazal at the end. This text is written with an aruz meter generally preferred for the shahrangiz, the hezec: *mefâilün/mefâilün/feülün*.

Keywords: Classical Turkish Literature, Behiştî of Vize, Bursa, shahrangiz, mathnawi

EXTENDED ABSTRACT

Behişti, a sixteenth-century poet, wrote in the Turkish classical literary genre of shahrangiz, for the city of Bursa. His real name was Ramadan, though he was known by the pseudonyms *Vizeli*, *Vaiz*, and *Sâni*, to avoid confusion with other poets bearing the same pseudonym. Behişti was born in Vize on an undetermined date, completed his madrasa education in Istanbul, and received caliphate from Halvetî-Sunbülî sheikh Merkez Efendi, a famous scholar of the period. He later settled in Çorlu and engaged in Sufistic duty in the lodge he established until his death (979 AH / 1571-72 AC).

According to biographical studies, Behişti wrote twelve literary and scientific works in different volumes. The shahrangiz, written for the city of Bursa, is the subject of our article. Sources on his life make no mention of Behişti's relationship with Bursa. From the couplets in his shahrangiz, one assumes he was abroad in Bursa for an unknown reason during his youth. His shahrangiz for Bursa is intertwined with the shahrangiz of the Mesîhî and the Kerîmî and is part of a poem collection manuscript with scattered pages, registered as Mil Yz A 827 in the Ankara National Library. The work is first mentioned in Yaşar Aydemir's doctoral dissertation about Behişti and his divan. Aydemir was unable to specify whether this shahrangiz was written for Bursa or Vize due to the lack of information on the poet's connection to Bursa and this poetry collection. Despite this uncertainty, the text was probably written for Bursa, based on some couplets in the shahrangiz. These include a statement that one of the people in şehrengiz lives in Yıldırım (Yıldırım, mentioned in the poem, is likely a Bursa settlement) and another reference that he is abroad and not surprised that Vize is not a place in demand because of its distance from Bursa.

The only identified copy of shahrangiz is found in a disorganized and incomplete poem collection manuscript registered under the number Mil Yz A 827 in the National Library of Ankara. Foil numbers further complicate the collection due to multiple numbers. However, Behişti's work is intertwined with the shahrangizes for Edirne by Mesîhî and Kerîmî. Based on the poet's clear statement that each person is mentioned in three couplets, the text, consisting of 113 couplets, was reorganized by excluding the couplets belonging to the Mesîhî and Kerîmî, and the remaining three couplets were assumed to belong to Behişti. After a 24-couplet invocation section, which appears to be missing its beginning, there is an unfinished reason for the writing section that includes 4 couplets. We then come across a description of 21 beautiful citizens of Bursa: İbrâhîm, Memî, Hâfız, Âl-i Muhammed Hâşîm, şeyh-zâde, âteş-ruh bir güzel, Gazzâzlarda Mustafâ, Yağmurcaoğlu, Nakîboğlu, Muhzîroğlu, Sultân Mahmûd, Mîve-fürûşoğlu Mehmed, Başmakçılarda Mahmûd, Kirdeci, Biryâncioğlu Mehmed, Lütfî, Çeşmecioğlu 'Alî, Frenkoğlu, Yehûdîlerde bir sanem, Hâce kulu Mahmûd, Âl-i Mustafâ Ahmed. After the 4 couplets and the last name is mentioned, there are ending and prayer sections. Along with the missing beginning, there is another part missing at the end of the text. The penultimate folio comes after the last couplet and indicates the first word of the next folio, *reddâde*, *müş 'ir/ müş 'ire*, *ayak*, etc. The expression in terms (*İlâhî*) does not appear in other folios. At the end of

the shahrangiz, there is a ghazal of five couplets, different from the main text, written as *fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün* meter. Mesîhî, who wrote the first example of the shahrangiz genre in Turkish literature, included two ghazals at the end of his shahrangiz. Since this example, it was traditional to end the shahrangiz with a ghazal, although it is not always followed. Behiştî also followed this tradition and ended his work with a ghazal.

Our study, briefly mentioning the life and works of Behiştî, will focused on the shahrangiz, written for the city of Bursa. The work will be examined in terms of form and content, and the original text will be given a facsimile. We hope a complete copy of the work will be found so that missing parts are found and speculation resolves on the shahrangiz written for Bursa.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatında şehrengiz türünün ilk örneği Mesihî tarafından Edirne şehri için, II. Bâyezid'in Akkirman ve Kili seferi sebebiyle geldiği geldiği Edirne'de yaklaşık olarak 2 sene kaldığı zaman olan 1484-1486'dan sonra, tahminen 1486-1490 yılları arasında, yazılmıştır. Bunu daha sonra 1500'den sonra, tahminen II. Bâyezid'in 1509 İstanbul depreminin ardından ansızın Edirne'ye gidişi sebebiyle Zâtî tarafından aynı şehir için yazılan ikinci örneği izlemektedir (Tıgılı, 2020, s. 81-85). Daha sonra başta İstanbul, Bursa, Manisa, Budin, Belgrad, Üsküp, Revan, Bağdad ve Osmanlı coğrafyasının birçok değişik noktası için şehrengizler kaleme alınmıştır.

Bursa için yazılan ilk örnek ise Lâmi'î Çelebi'nin Kanunî Sultan Süleyman'ın şehri ziyaret ettiği Ocak 1526 tarihinde yazılmıştır. Daha sonra İshak Çelebi, Mâni, Hısâlî, Âşık Çelebi, Halîl (-i zerd, Sarı) ve Belîğ tarafından da örnekler verilmiştir. Bunlardan Hısâlî'nin şehrengizi yeni tespit edilmiştir (Tıgılı, 2020, s. 122-123, 330-356). Âşık Çelebi, h. 948/ m. 1541-42 senesinde yazdığı şehrengizinden kendi eseri *Meşâ'irü's-şu'arâ* isimli tezkiresinde Bursalı Sun'î maddesinde bahseder ve iki beyti örnek olarak verir (Âşık Çelebi, 2010, s. 1303). Halîl'in yazdığı şehrengiz de Âşık Çelebi'nin tezkiresinde üç beyit örnek verilerek zikredilmektedir (Âşık Çelebi, 2010, s. 1535). Maalesef bu iki metnin günümüzde nüshaları tespit edilememiştir.

Bursa şehrengizi örneklerinden biri de Vizeli Behiştî tarafından yazılmıştır.

1. Vizeli Behiştî'nin Hayatı ve Eserleri

Aynı mahlaslı diğer şairlerden ayrılması sebebiyle Vaiz, Sâni veya doğum yerine nispetle Vizevî (Uzun, 1992, s.145), Vizeli, olarak anılan Behiştî'nin doğum tarihi belli değildir.

Vize'deki ilk eğitiminden sonra İstanbul'a medrese eğitimi almak üzere gelmiş ve dönemin meşhur müderrislerinden Merhabâ Efendi'den dersler almıştır. Daha sonra Muhaşşi Sa'dî Efendi'ye danışmend olmuştur. Hocasının vefatı üzerine dönemin meşhur âlim ve mutasavvıflarından Halvetî-Sünbülî şeyhi Mûsâ Merkez Muslihuddîn (Merkez Efendi)'e intisap etti. Tasavvufî eğitimini tamamladıktan icazet alarak memlektine yakın bir yer olan Çorlu'ya döndü. Burada vaizlik, imamlık, hatiplik ve şeyhlik görevlerini yani irşad vazifesini vefatına değin sürdürmüştür.

Vefat tarihi hakkında çeşitli rivayetler bulunsa da hakkında çalışma yapan Yaşar Aydemir, Evliya Çelebi'den naklettiği "*Kabir taşına "Kad intekale'l-merhûm..." diye, kendi yazılarıyla vefatlarından altı gün önce tarihlerini yazmışlardır.*" ifade sebebiyle h. 979/ m. 1571[-1572] senesini kabul eder (Aydemir, 2000, s. 17-18). Kendi yaptırdığı ve evi olarak da kullandığı zaviyesine defnedilmiştir.

Eserlerini edebî ve ilmî eserler şeklinde iki kısımda incelemek mümkündür (Uzun, 1992, s. 146), (Aydemir, 2000, s. 70-90):

Edebî Eserleri: *Divân, Cemşâh ü Alemşâh, Heşt Behişt, Şerh-i Manzûme-i Muammâ, Mevlid ve Şehrengiz.*

İlmî Eserleri: *Hâşiyetü'l-Hâşiyeye 'alâ şerh-i 'Akâ'idi'n-Nesefiyye li'l-Hayâlî, Hâşiyeye Âdâb-ı Mes'ûdî, Ta'likât 'alâ Şerhi'l-Miftâh, Ta'likât 'ale'l-Câmî, Hindî'nin Kafîye Şerhi'ne Ta'lika ve 'Aşeretü'l-Kâmile ve Tefsîru âyeti "yevme ye'ti ba'zu âyâtı Rabbike".*

2. Bursa Şehrengizi

Ankara Millî Kütüphane'de Mil Yz A 827 numarada kayıtlı bir yazmanın karışık ilk varakları arasında yer almaktadır. Şehrengizler ile ilgili Agâh Sırrı Levend'in hazırladığı çalışmada ismi geçmemektedir (Levend, 1958). Eserden ilk defa Behiştî ve divanı hakkındaki çalışmasında bahseden Yaşar Aydemir'dir (Aydemir, 2000, s. 84-86). Aydemir, Behiştî'nin şehrengizi ile Mesîhî'nin şehrengizini karşılaştırmış, üç beyitten az ve çok güzelleri dışarıda bırakarak Behiştî'nin olduğuna emin olduğu güzeller sıralamıştır (Aydemir, 2000, s. 84).

Bununla birlikte şehrengizin hangi şehir için yazıldığı konusunda "Eserdeki eksiklik nedeniyle, Bursa şehrengizi mi, yoksa Vize şehrengizi mi? noktasında net bir cevap veremiyoruz. Şâirin Bursa ile ilgisi hakkında bir bilgimiz de yok. "Aceb mi baña kılmazlarsa meyli/ Ki Bursa'ya uzakdur Vize hayli" beytinde, Bursa'nın neden anıldığı noktasında çok temelli bir şey söylemek de güçtür." Şeklinde ihtiyatlı bir şekilde görüşlerini ifade etmiştir (Aydemir, 2000, s. 86).

Şehrengizde yer alıp da ismi açıkça belirtilmeyen bir güzeli de şair yaşadığı yerin adını zikrederek tasvir etmiştir:

45. Bir âteş-ruh birisi **Yıldırım**¹
Tutuşdum gördüğüm gibi yirümde

46. Yüzi saçdan n'ola olmazsa münfek
Bulutlu gündün ayrılmaz çü **şimşek**

47. Çü gördüm âteş-i haddini rûşen
Gönül şem'ini yandırdum aña ben

Ateş yanaklı bir güzel Yıldırım'da bulunmaktadır. Bu sebeple Yıldırım kelimesi ile âteş, bulut, şimşek kelimelerini kullanmıştır. Bu kullanım, şehrengizlerde güzellerin yaşadığı mahallin isminin de söz sanatlarına kaynaklık ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Behiştî'nin metni için de hangi şehir için yazıldığına bir delil olmasıyla da dikkate değerdir.

Bursa için yazıldığına aşağıdaki beyitler de delil olarak değerlendirilebilir:

100. **Garîbe** eylemezler meyl ü rağbet
Komazlar kişünüñ râyında kuvvet

1 Bursa'da şehrin merkezine yakın bir yer adı; günümüzde merkez ilçelerinden biri.

101. *Şu deñlü perdedür gurbet yüzüme*
Ki gün göstermez olmuşdur gözüme

102. *'Aceb mi baña kılmazlarsa meyli*
Ki Bursâya uzakdur Vîze hayli

Bu beyitlerde şair, memleketi Vize'den uzakta Bursa'da, gurbette, garip bir halde insanların ilgi ve alakasından uzak olduğunu söylemektedir.

Metinde karışan beyitler sadece Mesihî'ye ait değildir. Bazı beyitler, XVI. yüzyılda Edirne'de yaşamış Kerimî'nin Edirne şehrengizinde yer almaktadır. Mecmuada yer alıp da Kerimî'nin Edirne şehrengizinde yer alan güzeller: Develizâde, Ra'dîzâde, Mü'ezzinzâde Memî Şâh, Ser-mahfiloğlu Mehemed, Vâlâcî Seyfî, Bıçakcızâde, Arslan, Edhem, İbn Dâvûd İsâ, Boyacızâde Hasan Şâh (Göre, 2005, s. 28-30).

Şehrengiz, 108 beyitlik mesnevi ve sonda yer alan 5 beyitlik bir gazel olmak üzere toplam 113 beyitten ve aşağıdaki bölümlerinden oluşmaktadır:

- 1-24. beyitler: Münâcât (baş tarafında eksiklik vardır)
- 26-29. beyitler: Sebeb-i telif (sonunda eksiklik vardır)
- 30-92. beyitler: Güzellerin tasviri
- 93-97. beyitler: Son güzelin açıklaması
- 98-108. beyitler: Hâtîme (ortasında eksiklik vardır)
- 109-113. beyitler (gazel): Dua

Şehrengizlerde farklılık göstermekle birlikte yer alan şehir tasvirleri, şehrin adının söylenmesi, şairin bu şehre nasıl geldiğini açıklayan beyitler bu şehrengizde yer almamaktadır. Muhtemelen bunlar, sebeb-i telif kısmının eksik beyitleri arasında yer almaktadır.

Hâtîme kısmında varağın sonunda yer alan

104. *Üçer kat câme geysel n'ola her beg*
Du'â kim üç kez okına olur yeg

beytinden sonra diğer varağın ilk sayfasındaki ilk kelime *İlâhî*'nin olduğu varak yazmada eksiktir.

Şehrengizde 21 güzel isimleri, lakapları, meslekleri, yaşadıkları mahallin ismi ve mensup oldukları din sebebiyle çeşitli söz sanatlarıyla tasvir edilmiştir: *İbrâhîm, Memî, Hâfız, Âl-i Muhammed Hâşîm, Şeyh-zâde, Yıldırım'da âteş-ruh bir güzel, Gazzâzlarda Mustafâ, Yağmurcaoğlu, Nakîboğlu, Muhzıroğlu, Sultân Mahmûd, Mîve-fürüşoğlu Mehemed, Başmakçılarda Mahmûd, Kirdeci, Biryâncioğlu Mehemed, Lütfî, Çeşmecioğlu 'Alî, Frenkoğlu, Yehûdilerde bir sanem, Hâce kulu Mahmûd, Âl-i Mustafâ Ahmed.*

Görüldüğü gibi bu kişilerin bir kısmı esnaftır. Esnaf olmayan, farklı vazifelerde bulunan kişilerle birlikte isminden hariç bilgi verilmeyen kişiler de şehrengize dahil edilmiştir. Bu da şehrengiz tanımlarındaki esnaf güzel vurgusunun her zaman doğru olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. İlk güzelin adı İbrâhîm'dir. Mesleğine veya vazifesine dair bir ifade yoktur. İsminden dolayı *Beytü'l harâm, âteş, gülzâr, İsmâ'îl* ve *kurbân* kelimeleriyle birlikte tenasüplü bir şekilde, telmihen tasvir edilmiştir:

30. *Birinin olmuş İbrâhîm nâmı*
Eşîgidür anuñ Beytü'l-harâmı

31. *Hayâliyle olur hurrem dil-i zâr*
Ki âteş olur İbrâhîme gülzâr

32. *Dil İsmâ'îlini kılmağa kurbân*
Aña hançerler olmuşdur o müjgân

Şairin şehrengizdeki güzeller ile ilgili kullandığı benzetmeler klasik edebiyatın diğer türlerinde gördüğümüz benzetmelerden farklı değildir. Ortak bir benzetmeler dünyasına sahiptir. İbrâhîm gibi isim merkezli güzellerde isimle akla ilk gelebilecek kullanımlar yani, telmihler dünyasının değişmezleri kullanılır. Şair, burada güzellerde merkeze alacağı unsur (isim, lakap, meslek, din, yaşadıkları yer vb) uygun bir tasvir kullanır.

84. *Yehûdîlerde biri bir sanemdür*
'Asâ-yı zülfi ejder gibi hamdur

85. *O sîm-endâm ol zerrîn-destâr*
Tecellî kaldı san kim Tûra envâr

86. *Ezilseydüm bizüm dîne kir eyler*
Müselmânlar kişiyi kâfir eyler

Şairler, gayrimüslim güzeller ile ilgili beyitlerde genellikle isim belirtmezler. *Sanem, büt, beççe, tersâ, tersâ-beççe* gibi sıfatlar kullanırlar ve güzelin mensup olduğu dinin peygamberi ile ilgili telmihlerde bulunurlar. Burada da güzel, Yahudiliğe mensup bir kişi olduğu için Hz. Musa ile ilgili telmihler dünyasına ait kelimeler (*asa, ejder, tecellî, Tûr, envâr*), din ile ilgili kavramları (*dîn, müselmân, kâfir*) ve Osmanlı toplumunda o dinin giyim ve kuşamlarına ait bir nesne (*zerrîn-destâr:sarı renkli sarık*) kullanılmıştır.

Şehrengizlerde en son güzel olarak zikredilen kişinin bu durumdan rahatsızlık duymaması için şairler bu sonda yer alma durumunu temsilî teşbih yoluyla bir benzetme yaparak açıklamaya çalışır. Böylelikle sıralamada en sonda yer almasının aslında olumsuz bir sebepten meydana gelmediğini, örnek verdiği diğer durum ile açıklamaya çalışır. Şehrengizlerde yer alan son güzeller için bkz.: (Tıǵlı, 2020, s. 231-241). Şehrengizlerde türün önemli bir özelliği olan bu

kullanıma Bursa şehrengizinde de rastlamaktayız. Behiştî, Âl-i Mustafa'dan olan Ahmed isimli güzeli son olarak zikretmiş ve bu durumu aşağıdaki beyitler ile açıklamıştır:

93. *Cemâli mushafın ger okıyayduñ
Güzellik bunda **hatm oldu** diyeydüñ*

94. *Añıldıysa n'ola eñ soñra Ahmed
Ki **soñ geldi** nebîlerde **Muhammed***

95. *Felekde **şems** iken şâh-ı sitâre
Kamudan **soñra olur** âşikâre*

96. *Yazanlar defteri her şâh önünde
Yazar **mühr-i şerifini soñunda***

97. *Çü **takdîm** itmek arturmaz nigârı
Ne noksân vire te'hîr i'tibârı*

Buna göre Ahmed isimli güzel en sonda anıldıysa ne olmuştur? Peygamberler içinde en son gelen Hz. Muhammed'dir. Yine felekte, güneş yıldızların şahı iken onlardan sonra ortaya çıkar. Yani yıldızlar gökyüzünde olduğu gecenin ardından sabahın olmasıyla güneş kendini belli eder. Sultanın önünde defteri yazanlar en son mührü basarlar. Bu üç temsili teşbih ile sonda olma durumu açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlarla birlikte bir güzelin önce anılması onun değerini artırmadığı gibi, sonda yer alması da itibarına bir noksanlık vermez.

Şairler bazen şehrengizlerinde her güzeli kaçır beyit ile ziktettiğini açıkça söylerler. Şehrengizlerde güzellerin kaçır beyit ile tasvir edildiğinin açıkça vurgulandığı metinler için bkz.: (Tıgılı, 2020, s. 258-259). Behiştî de her bir güzeli üçer beyit ile tasvir ettiğini şu beyitlerle açıklamıştır:

103. *Hele şunlar ki sa'y-ile bulındı
Üçer beyt-ile bir bir zikr olındı*

104. ***Üçer kat câme** geysel n'ola her beg
Du'â kim üç kez okına olur yeg*

Her güzelin üçer beyit ile tasvir edildiğini, beylere benzettiği güzellerin üçer kat elbise giymeleri ve duanın (İhlas suresinin) üç defa okunduğunda kabul olunduğunun temsili teşbih yoluyla ifade etmiştir.

Yahya Bey'in İstanbul şehrengizinde de ele aldığı güzelleri üçer beyit ile tasvir ettiğini bu beyit ile ifade etmiştir:

336. Her yüzi mushaf **çer beyt** ile okınsa n'ola
 Ç **çer kez okınur Sre-i İhls** revn (Çavuşoǒlu, 1977, s. 275).

Şehrengizin sonunda Behiştî, eserini ismini açıkça belirtmediği Sultan Süleyman'ın vezirlerinden birine sunma arzusunda olduğunu aşağıdaki beyitlerle ifade etmiştir:

105. Hemn ol dem anı dergha iltem
 Ki oldur **Hazret-i Paşa-yı a'zam**

106. Dr-i bahr-i vef muhtr-ı erkn
Vezr-i a'zam-ı Sultn Sleymn

107. Sipih-r-i 'adle biri gün biri mh
 BađıŐlasun biri birine Allah

108. İrince rz-ı haŐr-i emr-i tekvn
 Mdm olsun Allahümme mn

İsmi açıkça belirtilmeyen bu sadrazamın, döneminde Őairleri ve sanatkarları himaye etmesi ile tanınan (Makbul, Pargalı) İbrahim Paşa olduğunu tahmin ediyoruz. Eğer bu ihtimal doğru ise Şehrengiz BehiŐt'nin gençlik yıllarına denk gelen bir zamanda, Paşa'nın idamından (1536) nce yazılmıŐ olmalıdır. Şehrengizlerde İbrahim Paşa'nın isminin anıldığı baŐka örnekler de vardır. Lmi''nin Bursa Şehrengizinde Şehri ziyarete gelen Kanun Sultan Süleyman ile birlikte sadrazam İbrahim Paşa'nın da adı geçen beyitler yer almaktadır:

Huss saf-i cemŐd-ryi
 Zamnun dveri fermn revy

Ki fikridr mŐr-i dn  devlet
 Vcdidur zahr-i mülk  millet

Hall-i Őehriyr-ı mülk  dndr
 Cihn içinde cn gibi gzndr

65. Kapısı Ka'be-i hct-ı lem
 Harmi çemŐesidr b-ı zemzen

Kader dn gün murdn eyler inŐ
Nzm'l-mülk İbrhm PŐ

Cemlinden frzn baht u ikbl
 Bugün hk-i deridr çarh-ı icll

*Ayağı tozına meh müsşteridür
Felek firûze-i engüşteridür*

*İlâhî devletin dün gün kıl ezûn
Adûsın eyle her dem zâr u mahzûn*

70. *İdüp hâsıl murâdâtın kemâhî
Cihân turdukça bulsun kurb-ı şâhî* (İsen ve Burmaoğlu, 1998, s. 65).

Yahya Bey'in İstanbul şehrengizinde de Kanunî Sultan Süleyman ile birlikte sadrazam İbrahim Paşa'nın da adı geçen beyitler yer almaktadır:

Midhat-i Hazret-i Paşadur

*Dahi ol Âsaf-ı sultân-ı 'âdil
Zarîf ü nüktedân u merd ü 'âkil*

Vezîr-i a'zam İbrâhîm Paşa
Vücûdî 'akl-ı evvel oldı mahzâ

45. *Cân atup 'ışkuna şâh-ı cihânuñ
Girür yanar oda yolında anuñ*

*Nitekim hüsn ola 'âlemde fâ'ik
Ola tedbîri takdîre muvâfık* (Çavuşoğlu, 1977, s. 247-248)

Behiştî dua kısmında ise Mesihî'yi örnek alarak bir gazele ver vermiştir. Divanında yer almayan (Aydemir, 2000), bu beş beyitlik gazel ile şehrengiz sona ermektedir. Şehrengizlerde sonda yer alan gazeller için bkz.: (Tığlı, 2020, s. 208-209).

SONUÇ

Vizeli Behiştî hakkında yapılan çalışmalarda onun Bursa ile bir bağının olmadığı görülmekle birlikte şehrengizinde yer alan ibarelerden bir müddet gurbet hayatı yaşadığı anlaşılmaktadır. Şair, asıl memleketi Vize'den uzakta olduğu için Bursa'da kendisine rağbet edilmediğini, ilgi gösterilmediğini söyler. Yapılan çalışmalarda şehrengizin Vize'ye mi yoksa Bursa'ya mı ait olduğu tam olarak tespit edilememiştir. Yer aldığı mecmuadaki eksik varaklar sebebiyle de şehir tasvirlerine ait veya açıkça hangi şehir için yazıldığını içeren beyitlerin bulunmaması bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Bütün bunlara rağmen bir güzelin yaşadığı Yıldırım'dan yola çıkılarak Bursa için yazıldığı kabul edilmiş ve yeni bir Bursa şehrengizi olarak değerlendirilmiştir. Tam bir nüshanın varlığı ile bu durum net bir şekilde ortaya konuluncaya kadar eksik bu nüsha ile şairin Bursa'da bir dönem bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu tarihin de ismini açıkça belirtmediği veziriazamın İbrahim Paşa olduğunu kabul ederek 1536 yılından önce olduğunu

tahmin edebiliriz. Bu yönüyle Őhregiz, İbrahim Paşa'nın hâmiligi baēlamında yeni bir örnek olarak da deēerlendirilebilir.

Ayrıca Őhregiz metinlerindeki güzellerin, ifadelerin birbirlerine çok yakın olması sebebiyle karıŐma ihtimallerinin olduēunu göz ardı etmemek gereklidir. Bu metinde de Mesihî ve Kerimî'nin Őhregizlerinden beyitler karıŐmıŐtır.

Hakem Deēerlendirmesi: DıŐ baēımsız.

Çıkar ÇatıŐması: Yazar çıkar çatıŐması bildirmemiŐtir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadıēını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- ÂŞık Çelebi. (2010). *Meşâ'irü'Ő-Şu'arâ İnceleme-Metin*. (F. Kılıç, Haz.). İstanbul: İstanbul AraŐtırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Aydemir, Y. (2000). *BehiŐti Dîvânı*. Ankara: Millî Eēitim Bakanlığı Yayınları.
- Aydemir, Y. (2013). BehiŐti, Ramazan b. Abdülmuhsin. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüēü Projesi (TEİS)*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/behisti-ramazan-abdulmuhsin> (31.12.2020).
- BehiŐti. (t.y.). *Őhregiz*. Ankara Millî Kütüphane, Mil Yz A 827. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/gulseni-yar/139833> (31.12.2020).
- Göre, Z. (2015). Kerimî'nin Edirne Őhregizi. *Osmanlı Mirası AraŐtırmaları Dergisi (OMAD)*, 2(3), 17-41.
- İsen, M. ve Burmaoēlu, B. H. (1988). Bursa Őehr-engizi (Lâmi'î Çelebi). *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük AraŐtırmaları Dergisi*, 3, 57-105.
- Levend, A. S. (1958). *Türk Edebiyatında Őehr-engizler ve Őehr-engizlerde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneēi İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- Mengi, M. (1995). *Mesihî Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Tıǒlı, F. (2020). *Türk Edebiyatında Őhregizler*. (BasılmamıŐ Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, M. (1992). BihîŐti Ramazan Efendi. *DİA*, 6, 145-146. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yahyâ Bey. (1977). *Dîvan Tenkidli Basım*. (M. Çavuşoēlu, Haz.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

METİN

mefâilün/mefâilün/feülün

1. Elinden nefis-i şeytānuñ zebūnem
Bu ğamlarla dem-ā-dem ğarķ-ı hūnem

Beni şöyle alupdur hāb-ı ğaflet
Ki düş gibi gelür fikr-i 'ibādet

Aransa mezra'-ı 'ālem ser-ā-ser
Bulunmazdı bir egri baña beñzer

Tağıtmışdur hevā esbāb-ı rahtum
Söyinmezse 'acebdür şem'-i bahtum

5. Degülken muķtezā-yı emre 'āmil
İşüm olmak himā-yı nehye dāhil

Namāz içre kıllur olsam münācāt
Vişāl-i yār olur aķşā-yı hācāt

Añılsa hūrlar-ile havz-ı Kevşer
Şanuram kaplucayile güzeller

Yüzüme kılsa bir āhū nezāre
Seg-i nefsum gelür şanur şikāre

Çıķarsa sünbülün bir serv-i tannāz
Dirin urdı vefā sancağı pervāz

10. Görem ger bir nihālūñ şivesini
Direm derem vişāli mīvesini

Ne mehden kim vefā būyın tıyaram
İti gibi aña üç gün uyaram

İşümdür fikr-i kākül her maħalde
Geçürdüm 'ömrümi tül-ı emelde

Cihān dārında yok ben deñlü deñsüz
Ki vuşlatdur murādum geñlü geñsüz

Haṭā taḫrīrüm ü farzum riyādur
Baña her ne ‘azāb olsa revādur

15. Velīkin bāǵ-ı luṭfuñda revā mı
Kese ḫavf erresi şāḫ-ı recāmı

Eger ḫumlarca olsa bende ‘işıyan
Anı bir ḫatre şaymaz bahr-i ğufrān

Degülem şüfı umam ecr ü tã‘at
Neden renc isteyem yokdur bizã‘at

Metã‘-ı raḫmete oldum ḫārīdār
Ki yaşum gibi cevher gevherüm var

Bu söz ‘āḫil ḫatında nã-sezādur
Ki yaşa i‘timād itmek ḫaṭādur

20. Velī sūd añlamayan tã‘atinden
N’ola şuya ṭayansa ḫayretinden

Yed-i ḫahruñ ayaǵa ursa kimi
Bilürem bir pul itmez yaşı sīmi

‘İnāyet pertevi olmazsa nāşı
Keder virür ḫişiye ḫanlı yaşı

Ki ṭālī‘ olmasa ḫurşīd-i pür-nür
Yaǵar ṭayrıncak eyler bāǵı yağmur

Ḫalāş it bizi ḫahruñ zaḫmetinden
Şifã luṭf eyle luṭfuñ şerbetinden

25. Saña ‘afv eylemek lāyıḫ baña āḫ
İlāhī şad-hezār estaǵfiru’llāḫ

Sebeb-i Te’līf

Meger bir dem ḫazānuñ i‘tidālī
Cihāmı ḫüznden ḫılmışdı ḫālī

Kitāb-ı i‘tidāl olmaǵa tezyīn
Yazılmışdı aña bir faşl-ı zerrīn

Hilâl ebrû güneş ruhsâr olupdı
Cihân bir şaruşın dil-dâr olupdı

Felek şâhı sevüp hûb-ı hazânı
Koyupdı câme-i zerrîne anı

30. Birinüñ olmış İbrâhîm nâmı
İşgidür anuñ beytû`l-ħarâmı

Hayâliyle olur ħurrem dil-i zâr
Ki âteş olur İbrâhîme gülzâr

Dil İsmâ`ilini kılmağa ħurbân
Aña ħançerler olmuşdur o müjgân

Memîdür biri bir mekkâr olupdur
Lağab ol kâfire Tatar olupdur

O kaç ol ħamze ol ħaţţ-ı siyeh-kâr
Kemân ü tîr-ile şan ceşş-i Tatar

35. Anuñ `ilme şurû`m kim işitdük
Okuyup yazmağa hep tevbe itdük

Biri bir Ĥâfız-ı hûb u hoş-elĥân
Ki ĥüsn-ile aña âsüdedür cân

Hoş-âvâz-ile debretse dilini
Şadâ-yı Hû getürür maĥfilini

Tuyan bülbül şadâsı ĥâletini
Okur güleşende o zül² âyetini

Biri âl-i Muĥammed adı Ĥâşim
Olur her kim anı sevmezse âşim³

2 Bir önceki beyitteki debretmek fiili sebebiyle bu kelimenin **اوزل** Kur'an-ı Kerim'de 99. sure olan Zilzâl suresinden dolayı *o zül (zülzilet)* veya *zil(zilzâl)* şeklinde okunacağını tahmin ediyoruz. Ayrıca Behiştî'nin bülbül, gülşen ve âyet kelimelerini kullandığı benzer bir beyit için bkz.: (Aydemir, 2000, s. 268).

Sâki-i gamgîn bâde sun ki gül-bîn oldı bâd
Okıdı güleşende bülbül âyet-i *kul yâ`ibâd* (G. 75/1)

3 Metinde **عاشم** *âşim* şeklinde yazılan kelimenin anlam itibariyle **عاشم** *âşim: günahkâr* olması gerektiği kanaatindeyiz.

40. Nihāl-i gül olur ırsa boyınca
Yeşil destār aña bir tāze gonca

Çemenden yaña ol serv itse reftār
Kılur sebz ol diyārı 'aks-i destār

Birisi bir cüvāndur Şeyh-zāde
Mürīdi var anuñ biñden ziyāde

Otursam ansızın halvetde bir dem
Karañu görünür gözüme 'ālem

Çün olmaz ol cefā-hū vaşla kâbil
Vefā zikriyle eglense n'ola dil

45. Bir āteş-ruğ birisi Yıldırımında
Tutışdum gördüğüm gibi yirümde

Yüzi saçdan n'ola olmazsa münfek
Bulutlu gündən ayrılmaz çü şimşek

Çü gördüm āteş-i haddini rüşen
Gönül şem'ini yandurdum aña ben

Biri ğazzāzlarda Muştafādur
Cemāli muşhaf alnı ve'd-đuhādur

Kaşı rāsıyla kaddüm cīm idüpdür
Tenüm za'f-ile ibrişim idüpdür

50. Yanında başum ayurmak tenümden
Degül bir düğme kesmekce dağumdan

Biri Yağmurcaoǵlıdur ğazālun
Odur yüğrugi meydān-ı cemālun

Ol ahū gözlü leylī saçlı dildār
Mekānum kıldı mecnūn gibi kuhsār

Didüm şebbāz mı çeşmün ya āhū
Didi sözi çatallandırma yāhū

Biri mâhuñ Naķıboğlı olupdur
Cihāna hüsni gün gibi ʔolupdur

55. Egerçi hüsni ni‘met başıdur ol
Bize yir yok aña yaraşıdur ol

Müyesser olsa bir dem genc-i vuşlat
Dil-i vîrānum olurdu ‘imāret

Birisi Muħzıroğlıdur bir āfet
Birāder itmez atasına hürmet

[Eger] ol hākim-i hüsni olsa rāzî
Varur muħzır olurdu aña kâzî

Yitüpdür va‘de borcumdur aña cān
N’içün habs itmez ol çāh-ı zenaħdān

60. Birisi şehlerüñ Sultān Maħmūd
Sipeh ‘uşşāka rāyet kadd-i memdūd

ʦaķındı goncalardan nüşā nesrīn
K’ola ol Husrevüñ gözine şîrīn

Bu ‘ālem beglerinüñ ol yegidür
Ki hüsni iklimine beglerbegidür

Biri Mîve-fürüşoğlı Meħemmed
Livā`ü`l-ħamddur şān ol seħî-ķad

Ķaçan ol müşterî-ruħ açsa dükkān
Olur bu çarħ aña bir ʦabla-gerdān

65. Dem-i ğamda ğam-ı la‘lin kıl üslüb
Ki olur işigüñde mîve mergüb

Biri başmaķçılarda adı Maħmūd
Nücüm ü kevkebi her yirde mes‘üd

Ne zālimdür yolumuzca geķerken
Bize dik geldi ol müjġān-ı süzen

Yüzüme başmaǵıyla başsun ol yār
Ki yaşum kevkebi şāyed ide kār

Birisi Kirdecidür bir güzel hüb
Ki olmaz ol şıfatda bī-bedel hüb

70. Anuñ bir kirdesini kılmaǵa cer
İşiginde⁴ ışıkdur mäh-ı kemter

Kılur ‘āşıkların saçında ber-dār
Bize dir [ki] velī urǵanda un var

Biri Biryāncıoǵlıdur Mehemmed
Ruħı nārın gören dir nūr-ı Aħmed

Beni biryān gibi şalup furuna
Bişürdi nār-ı ğamda döne döne

Hayāl-i kāküli sinemde pinhān
Ki ğāyet hüb olur sebz-ile biryān

75. Biri kār-ı keremdür adı Lütfī
Kılur ‘āşıklara ihsān u luṭfi

Nazar kılsañ o gül-ruħ serv-ķamet
Olupdur başdan ayaǵa leṭāfet

Dişinüñ dürr-i nazmıdır beyānum
Aña ser-riştedür güyā zebānum

Birisi Çeşmecioǵlı ‘Alīdür
Lebinüñ zevki Kevşer ‘ālemidür

Hayāli gözime kılsun hulūlı
Ki işlah olmaz ansız bu şu yolu

80. Yaşum çeşme terāzū aña serdür
İki gözüm gümüñden lülelerdür

4 Metinde *İşiginde* şeklinde yazılmıştır.

Birisi bir Frenkoğlıdur ammā
Yıkar dīni kılar ĩmānı yağmā

Deminde eřk-i sĳm u rųyı zer-gųn
Olupdur ‘ayn-i mal efrencĳ altun

İdųp kendin o sĳm-endāma nisbet
Geçer her bir frengĳ sikke-řųret

Yehųdĳilerde biri bir řanemdųr
‘Ařā-yı zųlfi ejder gibi řamdur

85. O sĳm-endām ol zerrĳn-destār
Tecellĳ kıldı řan kim Tųra envār

Ezilseydųm bizųm dĳne kir eyler
Mųselmānlar kiřiyi kāfir eyler

Biri Mařmųd olupdur Hĳce kųlų
O řāh-ı hųsn efendi senden ulu

Alur her gųrdųğın bir sĳm-tendųr
Ya ben aña kųl oldığum nedendųr

İlāhĳ murg-i cānı kılmağā řād
Kıl ol serv-i cihān-ārāyı āzād

90. Biri Ařmeddųr āl-i Muřtafādur
Muřammed-řařlet [ų] Yųsuf-liķādur

Žarar virmez ruř-ı al ol mųnĳre
Ki te ‘řĳr eylemez āteř emĳre

Bulupdur nųr-ı ruř gųn gibi řųhret
Yeter al oldığına ol ‘alāmet

Cemāli muşhafın ger okıyayduñ
Gųzellik bunda řatm oldu diyeydųñ

Añıldıysa n’ola eñ řoñra Ařmed
Ki řoñ geldi nebĳlerde Muřammed

95. Felekde Şems iken Őāh-ı sitāre
Kamudan Őoñra olur āŐikāre

Yazanlar defteri her Őāh öñinde
Yazar mñhr-i Şerifini Őoñında

Çü taġdīm itmek arturmaz nigāri
Ne noġŐān vire⁵ te'ħir i'tibārī

Bu meh-rūlar ki oldu bunda mezkūr
Olupdur her biri Őehr iġre meŐŐūr

Egerçi yok nigāra ġadd ü pāyān
Velī gözden periler gibi pinhān

100. Ğarībe eylemezler meyl ü raġbet
Kıomazlar kiŐinññ rāyında ġuvvet

Şu deñlü perdedür ġurbet yüzüme
Ki ġün göstermez olmıŐdur gözüme

'Aceb mi baña kılmazlarsa meyli
Ki Bursāya uzakdur Vīze ġayli

Hele Şunlar ki sa'y-ile bulundu
Üġer beyt-ile bir bir zıkr olındı

Üġer ġat cāme geysel n'ola her beg
Du'ā kim üç kez oġına olur yeg

105. Hemān ol dem anı dergāha iltem
Ki oldur Ğāzret-i Paşa-yı a'zam

Dür-i baħr-i vefā muħtār-ı erkān
Vezīr-i a'zam-ı Sultān Süleymān

Őipihri 'adle biri ġün biri māh
BaġıŐlasun biri birine Allāh

Erince rüz-ı ġaŐr-i emri tekvīn
Müdām olsun Allahümme āmīn

5 Metinde *virür* Şeklinde yazılmıştır.

Temmet kelâm-ı Behiştî

fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün

Çeşm-i inşâf-ile kim baksa bu gevher kânına
Yâ İlâhî reng-i behcet vir dil-i handânına

110. Umaram kim hûb-veş mergûb ola
Vâsıl oldıkdâ ma‘ânî mışrunuñ sultânına

Qulıyam qurbânyam ehl-i fazluñ cân-ile⁶
İhtişâş itse ‘aceb mi bir kişi qurbânına

Bizde taḥsîn idicek deñlü bizâ‘at yoğ-ise
Ġâyeti anuñ muqârin olavuz⁷ iḥsânına

Hîç şeytân iy Behiştî âdem olmağ ola mı
La‘net olsun kanda var-ise ḥasûduñ cânına

6 Vezin bozuktur. “Qulıyam qurbânyam [ben] ehl-i fazluñ cân-ile” şeklinde bir ilave ile vezin düzelmektedir.

7 Behiştî’de -vuz ekinin diğer kullanımları için bkz.: (Aydemir, 2000, s. 88).